

ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ЯК ІННОВАЦІЯ ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У статті розглядається застосування інноваційних технологій, зокрема праксеологічного підходу при підготовці майбутніх соціальних працівників. Здійснюється аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури з окресленої проблеми. Досліджується питання праксеології у соціальній роботі. Розглянуто праксеологічний підхід як запорука ефективності навчання майбутніх соціальних працівників.

Ключові слова: праксеологія, інновація, соціальні працівники.

В статті рассматривается применение инновационных технологий, в частности праксеологического подхода при подготовке будущих социальных работников. Осуществляется анализ философской, психолого-педагогической литературы по обозначенной проблеме. Исследуется вопрос праксеологии в социальной работе. Рассмотрен праксеологический подход как двигатель эффективности при обучении будущих социальных работников.

Ключевые слова: праксеология, инновация, социальные работники.

Розвиток України на сучасному етапі потребує вдосконалення вищої освіти, інтеграції інноваційних технологій у всіх галузях і, зокрема, соціально-педагогічній діяльності. Тому вивчення і впровадження інновацій досліджуваного напрямку в освітньо-виховну діяльність має величезне значення для України. Сучасний бурхливий розвиток суспільства та інформаційних технологій вимагає підвищення рівня професіоналізму фахівців усіх сфер. Якщо раніше можна було дозволити собі вчитися лише на базі традиційного навчання, і цих умінь і навичок вистачало для ефективної роботи, то сьогодні, зважаючи на швидкі трансформації суспільства, виникає потреба у пошуку нових підходів і технологій навчання, а також до їх активного засвоєння тими, хто здобуває фахову освіту. Проблема підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності постійно привертала увагу науковців. Проте на сьогодні відсутні дослідження, у яких безпосередньо визначено роль праксеологічного підходу при підготовці соціальних працівників до професійної діяльності.

Постановка задачі у загальному вигляді. Однією із актуальних проблем педагогічної науки на сучасному етапі є розробка шляхів удосконалення професійної майстерності майбутніх соціальних працівників, що обумовлено закономірностями суспільного розвитку і високою соціальною значущістю проблеми підвищення якості підготовки фахівців у сфері соціальної роботи.

Проблеми професійної підготовки соціальних працівників набули для вітчизняної педагогічної науки особливої актуальності. Інтерес до проблеми

підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери визначається потребами гуманізації всіх сторін суспільного життя, що, у свою чергу, підвищує потребу держави, установ та окремих громадян у відповідних послугах та висуває перед вищими начальними закладами завдання підвищення якості підготовки студентів спеціальності «Соціальна робота».

Аналіз останніх досліджень і публікацій дає змогу говорити про різні підходи щодо підготовки соціальних працівників. Так, І. Грига розглядає проблему професійної підготовки соціальних працівників на основі професійної ідентичності в соціальній роботі [3]. Є. Холостова охарактеризувала професійний і морально-духовний портрет соціального працівника [14]. Фахові цінності і компетенції соціальних працівників визначили науковці школи соціальної роботи ім. В. Полтавця [13]. Н. Шмельова розробила модель професійно-особистісного розвитку соціального працівника [15]. І. Мельничук запропонувала здійснювати підготовку соціальних працівників засобами інтерактивних технологій [9]. Теоретичні аспекти праксеології та її методологічний зміст розглянуто в працях австралійського мислителя Л. фон Мізеса, представника Львівсько-Варшавської філософської школи Т. Котарбінського, а також японських дослідників К. Куроди і Т. Сакамото. Проблеми педагогічної праксеології досліджуються у розвідках І. Колесникової, Е. Тігової, А. Хуторського, А. Вербицького, О. Ларіонової та інших.

Метою статті визначено обґрунтування доцільності підвищення якості професійної готовності майбутніх соціальних працівників

шляхом упровадження інноваційних підходів, зокрема праксеологічного.

Викладення основного матеріалу.

Глобалізаційні процеси, що охопили всі сфери життєдіяльності суспільства, поставили нові вимоги до сучасної вищої освіти та актуалізували питання розгляду освіти «як головної умови прогресивного розвитку країн у третьому тисячолітті» [1, с. 5]. Інноваційна освіта та інтеграційні процеси повинні сприяти тому, щоб вища освіта стала ключовим фактором успішного розвитку держави, а університети, за словами В. Андрущенко, мають стати регіональними центрами освіти, науки і культури, здатними здійснювати підготовку, перепідготовку ерудованих і висококваліфікованих фахівців, які адаптуються до умов ринкової економіки [1, с. 9].

Утвердження соціальної роботи як окремої галузі суспільної практики та самостійного виду професійної діяльності відбулося в Україні на початку 90-х років ХХ ст. Специфіка процесу становлення соціальної роботи в нашій державі полягає в тому, що невирішеність проблем у соціальній сфері змушує фахівців соціальної роботи паралельно вирішувати два питання: налагоджувати ефективну систему соціального захисту та розробляти адекватну сучасним умовам наукову концепцію соціальної роботи.

Тому на сьогодні гостро постає потреба у підготовці соціальних працівників до професійної діяльності, адже часто молоді фахівці є просто не готовими виконувати покладені на них професійні обов'язки.

Однією з основних специфічних ознак професійної підготовки соціальних працівників є те, що навчання повинно базуватися на власній концептуальній моделі. Тобто необхідно враховувати й опиратися на економічну та соціальну ситуацію, що впливають на сучасний стан та сутність соціальної діяльності в майбутньому і на систему вимог, що ставитимуться до професійних працівників. Навчання соціальній роботі не може тільки відображати соціальний розвиток, а спрямовується на активний пошук шляхів вирішення соціальних проблем, що з'являються. Професіоналів для роботи у соціальній сфері потрібно готувати таким чином, щоб вони були здатні змінити, усунути і коректувати негативні соціальні прояви у суспільстві. А це можливо лише у закладах освіти, які здійснюють навчання на нових позиціях і враховують тенденції розвитку соціальної політики в країні [8, с. 15].

Підготовка фахівців для соціальної роботи в нашій країні має певні проблеми. Перш за все, потребує цілеспрямованого вдосконалення технологія підготовки майбутніх фахівців; вищі навчальні заклади потребують державної підтримки в напрямі матеріально-технічного забезпечення навчального процесу, активізації процесів підготовки професорсько-викладацького складу як у країні, так і за кордоном.

Таким чином, виникає потреба у інноваційних програмах, підходах, моделях при підготовці соціальних працівників, адже це дасть змогу розширити їх знання та вміння, а також адаптують до майбутнього професійного середовища.

Інновацію в освіті сучасні українські вчені розглядають як процес створення, поширення і використання нових засобів (нововведень) для розв'язання тих педагогічних проблем, які досі розв'язувались по-іншому (О. Савченко); як комплексний, цілеспрямований процес створення, розповсюдження, використання новацій (Л. Ващенко); як результат (продукт) творчого пошуку, що відкриває принципово нове в науці і практиці, як результат народження, формування і втілення нових ідей (В. Паламарчук); як процес і кінцевий результат інноваційної діяльності (О. Попова); як процес оновлення чи вдосконалення теорії і практики освіти, який оптимізує досягнення її мети (Л. Даниленко); нововведення, новаторство, створення нового, суспільно значущого продукту діяльності людини, який узагальнено характеризується двома ознаками: перетворенням явищ, речей, процесів, а також новизною та оригінальністю (А. Бурова).

Крім того, науковці виділяють поняття «*інноваційний процес*». Так, зокрема, І. Дичківська трактує це поняття як комплексну діяльність зі створення, освоєння, використання та розповсюдження нововведень [4, с. 25].

Т. Шамова зазначає, що інноваційний процес охоплює формування та розвиток змісту і організації нового; О. Попова визначає інноваційний педагогічний процес як зумовлений суспільною потребою комплексний процес створення, упровадження, розповсюдження новацій та зміни освітнього середовища, де здійснюється його життєвий цикл. На думку Л. Ващенко, інноваційний процес – це циклічний процес переходу в якісно інший стан, з «ревізією» застарілих норм та положень. М. Поташник стверджує, що

інноваційний процес – це комплексна діяльність щодо створення, освоєння, використання та розповсюдження нововведень. В. Лазарєв визначає інноваційний процес як зміни в цілях, умовах, змісті, засобах, формах та методах діяльності, які характеризуються новизною, мають високий потенціал для підвищення ефективності цих процесів, можуть мати довготривалий ефект, який виправдовує матеріальні та моральні затрати на впровадження нововведення. На думку науковця, інноваційні процеси вирішують такі завдання, як виявлення недоліків педагогічної системи, пошук та оцінювання можливостей вирішення проблем, планування змін, організація та мотивація здійснення змін у педагогічній системі, контроль за здійсненням інноваційного процесу та оцінювання результатів.

Інше системне поняття – «інноваційна діяльність» є комплексом прийнятих заходів щодо забезпечення інноваційного процесу на певному рівні освіти, а також сам процес. До основних функцій інноваційної діяльності відносяться зміни компонентів педагогічного процесу: цілей, змісту освіти, форм, методів, технологій, засобів навчання, системи керуванні тощо.

Особливість інноваційного процесу – його циклічний характер, що знаходить вираз у наступній структурі етапів, які проходить нововведення: виникнення, швидке зростання у боротьбі з опонентами, зрілість, освоєння, поширення, насичення, рутинізація, криза, фініш.

З точки зору праксеологічного підходу інноваційний процес являє собою сукупність процедур і засобів, за допомогою яких педагогічне відкриття або ідея перетворюються в соціальне, креативне нововведення.

Поняття праксеології є досить новим у науковій літературі. За допомогою праксеології розкривається не лише оптимальний образ дії, але і, що дуже принципово, необхідний образ думки про дію, і тому, ця наука розкриває не лише те, що і як робити фахівцю, але і те, як раціонально думати, щоб добре працювати. Практика потрібна людям, що вибрали професію соціального працівника, і які прагнуть бути в ній професіоналом.

Характеристику праксеологічного підходу доцільно розпочати з визначення предмету праксеології. Т. Котарбінський зазначав, що необхідно знайти загальні закони будь-якої людської діяльності й вивести на цій основі найбільш загальні

правила такої діяльності. Ученим виділяються дві основні особливості праксеології як науки. По-перше, праксеологія виступає як дисципліна, яка синтезує дані різних наук, що відносяться до організації праці. Практика об'єднує в єдину систему все, що накопичено людством у галузі організації праці. При цьому вона синтезує тільки те, що має всезагальний характер, відносно до будь-якої діяльності. По-друге, праксеологія, синтезуючи різні дані під кутом зору певного цільового завдання, дає більш чітке орієнтування для тих наук, матеріал яких вона використовує [7, с. 16-17].

Зазначимо, що в сучасних дослідженнях праксеологія виступає як загальна методологія, що розглядає способи діяльності (у тому числі й мисленнєвої) з огляду на їх практичні властивості, тобто в розумінні їх ефективності. Метою педагогічної праксеології, на думку науковців, є отримання і надання професійній спільноті практико-орієнтованого методологічного знання про загальні принципи і способи раціональної і продуктивної педагогічної діяльності [6, с. 14].

На рівні звичайного розуміння, зовнішньої форми термін «праксеологія» поєднує в собі поняття «практика» та «логіка». Наукова назва «праксеологія» складається з грецьких слів «πράξις» – дія, діяння, досвід, та «λογία» – мова, вчення, логіка, тобто галузь досліджень, що вивчає людську діяльність, зокрема в аспекті її ефективності.

Засновником наукової школи праксеології є польський вчений Тадеуш Котарбінський, який ще у 20-х рр. XX ст. сформулював теорію, відповідно до якої праксеологія – наука про людську діяльність, що пов'язана з ефективністю роботи [7, с. 10], і вважав, що вона поєднує в єдину систему все, що накопичено людством у галузі ефективної організації роботи. Поглибив цей напрям дослідження польський вчений Тадеуш Пщоловський, який уже розглядав праксеологію як загальну теорію результативної, досконалої діяльності людини [11, с. 25].

В Україні в першій половині XX ст. окремі аспекти праксеології досліджував Е. Слуцький. Він уважав, що наукова дисципліна «праксеологія» є теорією про формальну основу економіки [5, с. 475]. Удосконалив поняття про праксеологію як науку М. Сацков. Він розглядав праксеологію як загальну теорію

раціональної діяльності людей в аспекті її ефективності [12, с. 7].

На думку В. Борисенка, цілі праксеології викладено у працях Т. Котарбінського «Трактат о хорошей работе» [7] та Т. Пщоловського «Принципы совершенной деятельности» [11]. Учені розглядають вправну роботу, досконалість діяння як систему, що містить: ефективність дій, економізацію дій, підготовку (препарацію) дій, інструменталізацію дій та організацію багатьох суб'єктних дій. При дослідженні елементів цієї системи вони сформулювали відповідні правила, рекомендації, норми ефективної, досконалої діяльності людини та колективу. Ці праксеологічні правила, рекомендації, норми загальні, наприклад «поспішай, не поспішаючи» – це правило застосовується надзвичайно широко, «пиши настільки чітко, щоб ти сам зміг прочитати без перешкод» – досить конкретна рекомендація.

Отже, першою метою праксеології є вивчення закономірностей можливості досягнення найбільш ефективної, досконалої діяльності. Поняття «можливість діяння» праксеологія досліджує відповідно до «активності діючого суб'єкта». Останнє передбачає ефективність, результативність, досконалість, максимальність, раціональність, доцільність діянь, що призводять до синергетичного спрямування. За даними наукового аналізу, можливість дій має внутрішній (диспозиційний) характер, що включає в себе поєднання сили, вміння і знання суб'єкта та зовнішній (ситуативний) характер, складовими частинами якого є такі: «суб'єкт має можливість зробити щось, готовий, але йому не дають» та «суб'єкт не має можливості щось зробити, він не готовий, проте його примушують». Використання зовнішніх і внутрішніх можливостей суб'єктом дає право на їх вибір, що є одним із чинників творчості людини [7; 11].

В умовах глобалізації суспільного розвитку праксеологію вже неможливо уявити як науку про загальні закони ефективності роботи або досконалої чи раціональної діяльності. Перехід людства від індустріальних до науково-інформаційних технологій, підґрунтям яких є інтелектуальна властивість, вимагає, щоб діяльність людини здійснювалася лише на демократичних засадах з урахуванням здібностей особистості, готової сприймати зміну ідей, знань і технологій та рухатися відповідно до людиноцентристських тенденцій розвитку сучасного світу. З огляду на нові тенденції,

праксеологію можна розглядати як науку про загальні закони ефективності роботи, що ґрунтується на використанні оптимальних технологій діяльності та реалізації здібностей особистості. Такий підхід до розуміння змісту праксеології зумовлений і тим, що індивідуальне формування людини в сучасних умовах є інтегральним показником як прогресу особистості, так і головною передумовою подальшого розвитку суспільства [2, с. 108–109].

Оскільки праксеологія розглядає діяльність як цілеспрямовану поведінку особистості, існує необхідність у розкритті поняття «дія». Адже «дія – це не просто надання переваги... Діюча людина визначає, обирає і намагається досягнути цілей. З двох речей, які не можна отримати одночасно, вона обирає одну і відмовляється від іншої, тому дія передбачає прийняття і відмову» – писав відомий науковець у галузі праксеології Л. фон Мізес [10, с. 656].

Відповідно до загальних вимог праксеології, дія повинна бути: результативною – досягати запланованої мети; найбільш наближеною за суттєвими ознаками до зразка; старанною – виконаною наполегливо з турботою про повноцінність продукту, за можливості доповненою позитивними якостями, при максимально можливій відповідності зразку; бездоганною – такою, що немає недоліків; економічною – продуктивною й економною [11, с. 219].

У педагогічній праксеології до основних властивостей дій, що виявляються при правильній організації щодо формування готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності, і забезпечують її успішність відносять такі: доцільність, цілеспрямованість, проєктивність, конструктивність, нормованість, технологічність, методичність, інструментальність, практичність, осмисленість [11, с. 73-74].

Метою будь-якої дії є те, для чого її виконують. Це вже передбачений, створений у свідомості суб'єкта образ того, досягнення чого можливе як виконання цієї дії.

Оскільки дія є основним компонентом діяльності, а в ракурсі праксеології діяльність обов'язково повинна бути результативною, то існує потреба у розгляді поняття «результативна діяльність».

Праксеологічний підхід передбачає старанну, цілеспрямовану підготовку майбутнього фахівця до виконання діяльності для того, щоб вона була результативною.

Важливим компонентом праксеології є праксеологічні характеристики діяльності людини, які описують і оцінюють людину і її діяльність з точки зору «правильності», тобто раціональності, обґрунтованості, продуктивності, цільовідповідності, нормовідповідності.

Таким чином, вибір праксеологічного підходу в підготовці майбутніх соціальних працівників постає методологічним орієнтиром при її реалізації. Тим самим праксеологія створює всі основи для

подальшого розвитку інноваційної освіти, яка полягає у широкому використанні новітніх підходів та технологій.

Висновки. Центральним праксеологічним завданням, що стоїть перед будь-яким професіоналом, зокрема і майбутнім соціальним працівником, полягає в оволодінні всіма структурними компонентами своєї діяльності, а також перетворюючим потенціалом її основних видів, щоб здійснювати свою професійну діяльність успішно й ефективно.

Література

1. Андрущенко В. П. Університетська освіта: тенденції змін / Віктор Андрущенко // Вища освіта України. – 2012. – № 2. – С. 5-15.
2. Борисенко В. А. Практика праксеології – інноваційний підхід у системі підготовки магістрів управління ОВС / В. А. Борисенко // Науковий вісник НАВСУ. – 2004. – № 3. – С. 108–109.
3. Грига І. М. Професійна ідентичність у соціальній роботі / Ірена Грига // Соціальна політика і соціальна робота. – 2002. – №3-4. – С.4-14.
4. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології [навч. посібн.] / Ілона Миколаївна Дичківська. – К. : Академвидав (Альма-матер), 2004. – 352с.
5. Злупко С. Основи історії економічної теорії / Злупко С. – Львів : ЛНУ, 2001. – 204 с.
6. Колесникова І. А. Педагогическая праксеология [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений] / И. А. Колесникова, Е. В. Титова. – М.: Издательский центр "Академия", 2005. – 256 с.
7. Которбинский Т. Трактат о хорошей работе / Т. Которбинский. – М.: Экономика, 1975. – 271 с.
8. Кудрявцев Ю. А. Підготовка соціального працівника, нормативно-правові аспекти / Кудрявцев Ю. А., Тишкевич Б. І. // Соціальна робота. – 1992. – № 5. – С. 13-19.
9. Мельничук І. М. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій [монографія]. – Тернопіль : Економічна думка, 2010. – 326 с.
10. Мизес Л. фон. Человеческая деятельность / Человеческая деятельность: Трактат по экономической теории / Л. фон Мизес. – М.: Экономика, 2000. – 878с.
11. Пцоловский Т. Принципы современной деятельности (Введение в праксеологию) / Т. Пцоловский; пер. с польск. – К., 1993. – 271с.
12. Сацков Н. Я. Методы и приемы деятельности менеджера и бизнесмена / Сацков Н. Я. – Белая Церковь, 1994.
13. Соціальна робота в Україні: перші кроки / Під редакцією В. Полтавця. – К. : Видавничий дім "KM Academia", 2000. – 236 с.
14. Холостова Е. И. Профессионализм и духовно-нравственный портрет социального работника / Е. И. Холостова. – М. : Союз, 1993. – 128 с.
15. Шмелева Н. Б. Формирование и развитие личности социального работника как профессионала: Учебное пособие – М. : Издательско-торговая корпорация, 2004. – 196 с.

Savitska VV aspirantka

PRAKSEOLOGICHNY PIDHID UC INNOVATSIYA AT PIDGOTOVTSI MAYBUTNIH SOTSIALNIH PRATSIVNIKIV

It is proved that an important step in the transformation of higher education is the introduction of innovative approaches and technologies that allow for its modernization and improvement. In modern conditions it becomes impossible to achieve the objectives of the educational process and the development of students without active use of innovation in education. Introduction of innovative technologies in education is the practice for several decades. This issue is the subject of scientific interest researchers. Creation of innovation environment in the domain of Ukrainian education subject of many publications, a series of conferences, workshops and more. Innovative educational process depends not only on accurate proper purpose, content, form, and also on drugs. It is this innovation in preparing future social workers at present we see in the praxeological approach because it is innovative for the social sector. Implement ideas praxeology in training will allow students to form a commitment to the profession, ensure the effectiveness of their work. The article analyzes the philosophical, psychological and educational literature outlined problems. The question of the application of the principles of praxeology in social work.

Keywords: praxeology, social workers, innovation.